

Марценюк М. кандидат психологічних наук, старший викладач Мукачівський державний університет
ORCID ID 0000-0002-2485-9624

Костю С. кандидат психологічних наук, доцент, Мукачівський державний університет
ORCID ID 0000-0002-1799-4043

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ І КОНФЛІКТІВ У ПРАЦЯХ МИСЛИТЕЛІВ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Розглядаються численні і подекуди досить глибокі зауваження про причини всіляких конфліктів і шляхи їх подолання. Досліджується основний спосіб розв'язання конфліктів шляхом вживання «священної» влади старійшин і вождів. Аналізуються перші спроби осмислення конфліктів – міфологія та релігія різних народів, фольклор та пам'ятки стародавньої літератури, судження мудреців минулого. Розкриваються психологічні аспекти конфліктних ситуацій у працях мислителів Стародавнього світу.

Ключові слова: конфлікт; конфліктологія; Стародавній світ; міфологія; філософія конфлікту.

Постановка проблеми. Історія людства з давніх часів продемонструвала неминучість конфліктів, вони існували всюди і будуть існувати стільки, скільки існує взаємодія між людьми. Дослідженню конфліктів, причин їх виникнення присвячена велика кількість праць учених різноманітних напрямів: філософів, психологів, управлінців, соціологів та ін.

З давніх давен люди зрозуміли зв'язок спроби пояснення конфліктів з розумінням сутності самої людини і суспільства. Тому коріння конфліктології сягає корінням до джерел соціальної філософії. В ідеях стародавніх мислителів містяться численні і подекуди досить глибокі зауваження про причини всіляких конфліктів і шляхи їх подолання. Тоді основним засобом розв'язання конфліктів було вживання «священної» влади старійшин і вождів [2].

Конфлікти як суттєва сторона соціальних зв'язків, взаємодії і відносин людей, їх поведінки і вчинків завжди, з незапам'ятних часів приваблювали допитливу увагу людини. Свідомості тому – міфологія і релігія різних народів, фольклор і пам'ятки стародавньої літератури, думки античних і середньовічних мислителів, досягнення соціальних і гуманітарних наук.

Люди звиклися з неминучістю конфліктів, що відображається навіть в релігійних текстах. Наприклад, у старогрецькій релігії Зевс постійно конфліктує з іншими богами, з Прометеєм; у християнській релігії Бог прогнав Адама і Єву з раю.

Незважаючи на це, у людей не вмирає надія на приборкання стихії загальної ворожнечі, тому люди завжди прославляли тих, хто славився мистецтвом розв'язання найзаплутаніших суперечок (наприклад, Соломона).

У першому тисячолітті до нашої ери в деяких країнах (Китай, Греція) з'явилися перші спроби узагальнити накопичений практичний досвід і зробити загальні висновки про те, як вирішувати конфлікти; це стало історичною основою сучасної конфліктології, яка тільки в середині ХХ століття набула статусу окремої галузі суспільного знання.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Дана проблематика знаходить обґрунтування у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Вчені намагаються сформулювати основні положення виникнення суперечок та конфліктних ситуацій у системі правовідносин, класифікувати їх, обґрунтувати необхідність активного пошуку їх вирішення. Серед таких вчених необхідно

відзначити О. Баєва, Ю. Барабаша, С. Бобровник, Л. Герасіну, А. Єзерова, Д. Зеркіна, В. Кривцову, О. Небрат, М. Новікову, Н. Свиридюк, О. Сенік, Ю. Тихомирова, О. Скакун, О. Ставицької, М. Цвіка та ін.

Мета статті полягає у висвітленні основних психологічних проблем суперечностей і конфліктів у працях мислителів Стародавнього світу.

Методи дослідження. В процесі роботи був використаний теоретичний аналіз і систематизація науково-теоретичних та методичних джерел.

Виклад основного матеріалу. Закон функціонування конфлікту встановлює його дію та функцію в суспільстві. Остання залежить від типу конфліктів та їхньої структури, до якої входять носій (суб'єкт) конфлікту, проблема, об'єкт, інцидент. Тип конфлікту зумовлюється сферою, в якій він відбувається (політика, економіка, культура, міжособистісні стосунки), або суб'єктом (носієм конфлікту). За цією ознакою ми поділяємо конфлікти на інституціональні, організаційні, міжгрупові, групові та міжособистісні.

У суспільстві конфлікти виконують такі функції: групоутворення, нормотворення, інновації, інформації тощо. Завдяки конфлікту в суспільстві існують соціальні норми й інститути, призначені регулювати конфліктну взаємодію, чіткіше означаються протилежності, між якими здійснюється обмін інформацією. Відтак змінюється суспільство та суспільні організації.

Закони регулювання конфліктів утворюють ще одну групу законів конфліктології. До них належать засоби профілактики конфліктів, діагностики напруження, пом'якшення конфліктів, насильницьких методів і компромісів.

Проблема конфлікту сягає своїм корінням у далеке минуле та пов'язана з протиборством, протистоянням на ранніх етапах розвитку суспільства, відображаючи повсякденні факти зіткнення між людьми і племенами. Незважаючи на примітивний характер, життя первісної людини було організоване

відповідно до соціальних норм, які регулювали спільну працю, розподіл продуктів, визначали порядок взаємовідносин, встановлювали процедури вирішення спорів тощо. Саме ці, єдині для всіх членів суспільства, правила поведінки стали потужним поштовхом для виникнення і розвитку системи правовідносин, джерелом конфліктів у якій виступали нерозділені, контрастуючі явища людського буття протилежної спрямованості.

Факти свідчать, що конфлікти відіграють у житті народів, окремих людей і країн навіть більшу роль, ніж цього хотілося б самим людям: скажімо, всі прагнуть миру, проте кожен йде до нього "по-своєму", отож виникає проблема. Стародавні латиняни говорили: "Para bellum, bellum pace!" (хочеш миру, готуйся до війни). Більшість людей вірять у Бога, він один, але кожен йде з думкою до нього своїм шляхом, це його право. Найважливіша конфліктологічна проблема нашого часу — низький рівень духовності людського суспільства, що породжує складні проблемні ситуації як у пересічній особистості, так і в політиці високого рангу.

Науку як своєрідний, цілісний та самостійний спосіб пізнання світу визначають такі важливі компоненти: предмет і метод. Якщо предмет — це чітко визначений зміст, то метод — це шлях, спосіб чи засіб осягнення сутності предмета пізнання. Метод являє собою систему пізнавальних і перетворюючих засобів, прийомів, принципів і підходів, які може застосувати наука для пізнання свого предмета.

Аналізуючи думки мислителів Стародавнього Китаю, зазначаємо існування двох основних підходів до пізнання соціального конфлікту. Прихильники природно-правового підходу (Конфуцій, Лаоцзи, Моцзи) наголошують на необхідності пошуку компромісних шляхів вирішення конфліктних ситуацій. Шан Ян — представник іншого підходу до пізнання конфлікту — легізму, пропагував ідеї державного управління, яке спирається на

закони, що передбачають суворі покарання за їх порушення. Це призводить до утворення постійного функціонування режиму конфлікту і відсутності відповідних засобів його компромісного вирішення. При цьому закони не дотримуються принципів покарання та рівності його для всіх суб'єктів.

Отже, на підставі неправових законів конфлікти не набувають правового забарвлення, що зумовлено офіційно встановленими засобами насильницького консенсусу, а правовий компроміс взагалі відсутній.

Стародавні філософи засуджували розбрати, хоча стверджували, що «в суперечці народжується істина». Вони вважали, що конфлікт – не погано і не добре, він існує незалежно від того, як до нього ставляться. Весь світ повний суперечностей: життя природи, життя Богів, життя людей [1,4].

Китайський філософ Лао Цзи вважав: *«В битві перемагають ті, хто не любить війну. Головне полягає в тому, щоб підтримувати спокій. Мир цінніше, за війну»*. Існує два джерела миру: янь – світле джерело та інь – темне джерело. Ці джерела постійно борються і доповнюють одне одного, їх співіснування утворює гармонію. Інший китайський мудрець Конфуцій ще в VI ст. до н.е. стверджував, що злість та зарозумілість, а з ними – і конфлікти, породжують нерівність та несхожість людей. Він казав: *«Важко бідному злості не мати й легко багатому не бути зарозумілим»*.

Особливе місце належить Конфуцію (551-479 рр. до н.е.), одному з перших китайських філософів. Його філософські, у тому числі і конфліктологічні, ідеї розвивалися іншими китайськими мислителями протягом багатьох століть. Погляди на проблему конфлікту ми знаходимо в численних моральних заповідях Конфуція. От одна з них: *«Не роби іншим того, чого не бажаєш собі, і тоді в державі й у родині до тебе не будуть ставитись ворожнечо»*. *Джерело конфліктів* мислитель вбачав в розподілі людей на «шляхетних чоловіків»

(освічених, грамотних і вихованих людей) і простолюдинів («малих людей»). Неосвіченість і невихованість простолюдинів веде до порушення норм людських взаємин, до порушення справедливості. Для «шляхетних чоловіків» основу взаємин складає порядок, а для «малих людей» – вигода. Для з'ясування передісторії конфліктології істотне значення має звернення до античної філософії, у рамках якої вперше була почата спроба раціонального пояснення світу.

Перші спроби раціонального осмислення природи конфлікту належать старогрецьким філософам. Так, Геракліт прагнув пов'язати свої міркування про війни і соціальні конфлікти із загальною системою поглядів на природу всесвіту. Він вважав, що «джерело конфлікту – в сутності світу; конфлікти – це універсальна властивість світу, але, окрім суперечностей, у світі є і згода. *«Війна – батько всіх речей, а мир – їх мати... Все суще складене в гармонію через протизверненість»* [1].

Конфлікти, таким чином, мисляться як неодмінна і важлива умова суспільного життя. Аристотель вказував на джерела розбратів, які полягають в нерівності у володінні майном і отриманні почесностей, а також нахабстві, страху, зневажанні, надмірному піднесенні одних людей і приниженості інших.

Деякі із стародавніх філософів виказували утопічні надії на можливість створення суспільства, в якому будуть усунені всі суперечності і конфлікти. Наприклад, Епікур вважав, що біди, пов'язані з нескінченними війнами, примусять людей жити в стані постійного миру.

Для з'ясування передісторії конфліктології істотне значення має звернення до античної філософії, у рамках якої вперше була почата спроба раціонального пояснення світу [3]. Природно-правовий підхід до пізнання конфлікту простежується у поглядах софістів (Гіппія, Антифонта, Георгія), які розглядали можливість генези правового конфлікту тільки у межах демократичного

ладу в країні, що забезпечує рівність для кожного з її членів. Філософи визначили місце насильства в діяльності держави шляхом дослідження її політичного режиму. Залежно від форми державного правління (демократичного чи недемократичного) застосовується примус, засоби та заходи якого передбачені положенням закону [1]. Ідеї правового урегулювання конфліктів знайшли своє місце у римських Законах II таблиць (451–449 рр. до н.е.), які спирались на засади законів Солона.

Подальші дослідження правового конфлікту набули розвитку у працях римських стоїків (Сенеки (3–65 рр.), Епікета (50–140 рр.), Марка Аврелія Антоніна (121–180 рр.)), які обґрунтували принцип рівності всіх людей перед законом. Філософи удосконалили вчення про правовий конфлікт, вивели певні юридичні ознаки поняття і запровадили необхідну для застосування правокомпромісних засобів діяльність – тлумачення норм законодавства на відповідність їх сутності права, що стала прототипом сучасної юридичної діяльності [1].

Спроби осмислення правових конфліктів знаходимо і у пам'ятках Київської Русі X ст., де становлення системи права та поява професії юрист розвивались під впливом Візантійської імперії, але відбувались не так швидко. У «Слові про закон і благодать» Іларіона, «Повісті минулих літ» Нестора, «Повчаннях» Володимира Мономаха, «Слові» і «Малінні» Даниїла Заточника містяться роздуми щодо причин соціальних суперечностей, які виникають у суспільних відносинах; засудження конфліктів-міжусобиць, феодалних війн; поради з приводу запобігання несправедливості; шляхи усунення протиріч між різними верствами населення. Прогресивні для свого часу норми врегулювання та вирішення конфліктів встановлювало давньоруське право.

Так, вже у першій редакції Руської правди (збірник нормативних правил та законів) зазначалася особистісна й майнова відповідальність за пошкодження

чужих речей або невиконання певних зобов'язань [2].

Отже, як бачимо, будь-який тиск може обернутися вибухом неконтрольованих емоцій, розривом важливих і довірливих відносин, негативною реакцією з боку тих, хто буде переможеним і не залишить намагання добитись реваншу. Тому бажання вважати себе правим – мало гідний стиль поведінки в більшій частині міжособистісних конфліктів, і не кращий варіант збереження здорової морально-психологічної атмосфери в організації, створення умов, що дозволяють співпрацівникам ладити один з одним.

Уникнути конфліктів неможливо, але є способи пом'якшити їх руйнівний вплив на взаємодію людей, партій і соціальних груп різних рівнів, включаючи держави, навчитися обирати ефективні стратегії вирішення конфліктних ситуацій, що дозволяють не тільки успішно вирішувати виникаючі проблеми, а й розвивати конструктивні відносини. Тому розробка конфліктологічної проблематики, осмислення природи та функцій соціальних конфліктів, особливостей їх детермінації, впливу різних об'єктивних і суб'єктивних умов і чинників, обґрунтування механізмів і методів їх ефективного попередження, врегулювання і вирішення набувають великої актуальності й значущості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на плідні ідеї про природу конфлікту, висловлені класичною філософією, у вивчені сутності конфлікту аж до кінця XIX ст. були суттєві недоліки:

- конфлікти розглядалися лише в загальному плані, у зв'язку з філософськими категоріями протиріч і боротьби, добра і зла як загальна властивість не тільки соціального, а і природного буття;

- досліджувалися переважно тільки конфлікти макрорівня – між класами, державами, націями, а конфлікти в малих групах, внутрішньоособистісні конфлікти залишалися поза увагою вчених;

Питання психології

• загальні риси конфлікту як феномена соціального життя не досліджувалися, у зв'язку з чим не було і самостійної теорії конфлікту, а, відповідно, і конфліктології як науки.

Отже, як бачимо, будь-який тиск може обернутися вибухом неконтрольованих емоцій, розривом важливих і довірливих відносин, негативною реакцією з боку тих, хто буде

переможеним і не залишить намагання добитись реваншу. Тому бажання вважати себе правим – мало гідний стиль поведінки в більшій частині міжособистісних конфліктів, і не кращий варіант збереження здорової морально-психологічної атмосфери в організації, створення умов, що дозволяють співпрацівникам ладити один з одним.

Список використаних джерел

1. Долинська Л.В. Психологія конфлікту: Навч. посіб./Л.В.Долинська, Л.П.Матяш-Заяц. – К.: Каравела, 2010. – с. 7-14.
2. Ложкін Г.В. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: Навч. посіб./ Г.В.Ложкін, Н.І.Пов'якель. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – с. 12- 36, 54-61.
3. Калаур С.М. Соціальна конфліктологія: Навч. посіб./С.М.Калаур, З.З.Фалинська. – Тернопіль: Астон, 2010. – с.14-26.
4. Русинка І.І. Конфліктологія. Психотехнології запобігання і управління конфліктами: Навч. посіб./І.І.Русинка. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – с.11-31.

References

1. Dolinska L.V. PsihologIya konflIktu: Navch.posIb./L.V.Dolinska, L.P.Matyash-Zayats. – K.: Karavela, 2010. – s. 7-14.
2. LozhkIn G.V. PsihologIya konflIktu: teorIya I suchasna praktika: Navch.posIb./ G.V.LozhkIn, N.I.Pov'yakel. – K.: VD «ProfesIonal», 2006. – s. 12- 36, 54-61.
3. Kalaur S.M. SotsIalna konflIktologIya: Navch.posIb./S.M.Kalaur, Z.Z.Falinska. – TernopIl: Aston, 2010. – s.14-26.
4. Rusinka I.I. KonflIktologIya. PsihotehnologIYi zapoblGannya I upravlnnnya konflIktami: Navch.posIb./I.I.Rusinka. – K.: VD «ProfesIonal», 2007. – s.11-31.

Резюме

Марценюк М. кандидат психологических наук, старший преподаватель Мукачевский государственный университет

Костю С. кандидат психологических наук, доцент Мукачевский государственный университет

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ПРОТИВОРЕЧИЙ И КОНФЛИКТОВ В РАБОТАХ МЫСЛИТЕЛЕЙ ДРЕВНЕГО МИРА

Рассматриваются многочисленные и иногда довольно глубокие замечания о причинах всевозможных конфликтов и пути их преодоления. Исследуется основной способ разрешения конфликтов путем применения «священной» власти старейшин и вождей. Анализируются первые попытки осмысления конфликтов - мифология и религия разных народов, фольклор и памятники древней литературы, суждения мудрецов прошлого. Раскрываются психологические аспекты конфликтных ситуаций в трудах мыслителей Древнего мира. Анализируются исследования конфликтов, причины их возникновения, которым посвящено большое количество работ ученых различных направлений: философов, психологов, управленцев, социологов и др.

Ключевые слова: конфлікт; конфліктологія; Древний мир; міфологія; філософія конфлікта.

Summary

Martsenyuk M. candidate of psychological sciences, senior lecturer Mukachevo State University

Kostyu S. candidate of psychological sciences, associate professor Mukachevo State University

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE PROBLEM OF CONTRADICTIONS AND CONFLICTS IN THE WORKS OF THINKERS OF THE ANCIENT WORLD

Introduction. *The history of humankind has shown the imminence of conflicts since ancient times. They existed and will exist everywhere as long as exist the collaboration between people. The great amount of different works, written by psychologists, philosophers and sociologists are devoted to the research of conflicts. Long ago, people have realized the connection between the attempt of conflicts explanation and understanding of human and society essence. Thus, roots of conflictology reach the sources of social philosophy.*

Purpose. *The purpose of this article is the coverage of main psychological conflict problems in the works of Ancient world thinkers.*

Methods. *In the process of work theoretical analysis and systematization of scientific-theoretical and methodical sources were used.*

Results. *The present issue finds justification in works of both national and international scientists. Researchers are trying to formulate the main paras of conflict situations appearing in the system of legal relations, to classify them, and to explain their active solving necessity. These scientists should be pointed out: Baieva, Barabasha, Bobrovnyk, Herasinu, Yezerov, Zerkina, Krivtsovu, Nebrat, Novikovu, Svyrydiuk, Senyk, Tykhomyrova, Skakun, Stavytskoi, Tsvika.*

Originality. *It's impossible to avoid the conflicts, but there are different ways of mitigating their devastating impact on collaboration between people, shipments, social groups of different levels, including countries. There is way to learn how to choose effective strategies of solving conflict situations that even allow to develop constructive relations. Thus, development of conflictological issue, thinking on nature and functions of social conflicts, their specialties of determination, impact of different objective and subjective conditions, explanation of the methods of their effective prevention, resolving take great importance and value.*

Conclusion *Despite the fruitful ideas about the nature of conflict, formulated by classic philosophy, there used to be serious gaps in the examination of the conflict core till the end of XIX century:*

- *Conflicts were considered only in general, with philosophical ideas, like a struggle between good and evil as natural being;*
- *Only conflicts of macro-level were considered. It means between classes, countries, nations. Conflicts in small groups remained beyond scientist's attention.*
- *Main assets of conflict as the phenomenon of social life weren't considered, resulting in absence of own conflict theory and conflictology.*

Key words: *conflict; conflictology; Ancient world; mythology; philosophy of conflict.*